Prof. dr. hab. Anna Czajka-Cunico, prof. em. UKSW
[redacted]
tel. 0048 [redacted]
ul. Zielona Ścieżka 2
06-400 Ciechanów

Prof. em. UKSW
Uniwersytet Kard. Stefana Wyszyńskiego
Wydział Nauk Humanistycznych
Ul. Dewajtis 5
01-815 Warszawa

Recenzja w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie nauki o kulturze i religii dr Monice Milewskiej

1) Podstawowe dane o habilitantce:

1. data uzyskania stopnia doktora oraz nazwa jednostki organizacyjnej, w której ten stopień był nadany;

29 listopada 2000 - doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, Wydział Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, praca doktorska „Terror Wielkiej Rewolucji Francuskiej jako doświadczenie traumatyczne", promotor prof. dr Jan Baszkiewicz

2. informacja, czy kandydat ubiegał się uprzednio o nadanie stopnia doktora habilitowanego, w tym – o ile wynika to z dokumentacji sprawy – informacja o przebiegu i zakończeniu wcześniejszego postępowania;

Autoreferat zawiera informację o otwarciu w czerwcu 2012 roku na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego przewodu habilitacyjnego w zakresie etnologii oraz o jego przerwaniu

3. przebieg pracy naukowo-zawodowej (miejsce pracy, zajmowane stanowiska);

od 01.10.2009 – adiunkt w Zakładzie Etnologii Instytutu Archeologii Uniwersytetu Gdańskiego
01.10.2009-30.09.2010 – adiunkt w Pomorskiej Wyższej Szkole Humanistycznej w Gdyni, kierunek kulturoznawstwo;
01.03.2002-31.08.2008 – adiunkt w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN;

1995-200 – doktorantka w Szkole Nauk Społecznych przy IFiS PAN.

2) Przedstawienie informacji o obowiązujących przepisach prawa na dzień wszczęcia ocenianego postępowania habilitacyjnego, w tym obowiązujących kryteriach oceny.

Postępowanie habilitacyjne odbywa się na podstawie Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce wraz z późniejszymi zmianami art. 219 [Dz. U. z 2018 poz. 1668; Dz. U. z 2023 r. poz. 742, 1088, 1234, 1672, 1872, 2005] o następujących kryteriach:

1. Stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która

1) posiada stopień doktora;
2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej:
   a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub
   b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, lub
   c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne;
3)wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

3) Przedstawienie informacji o ocenianych osiągnięciach naukowych

1.Tytuł głównego osiągnięcia naukowego przedstawianego w postępowaniu habilitacyjnym:

Monika Milewska, *Ślepa kuchnia. Jedzenie i ideologia w PRL*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2021, ISBN 978-83-8196-350-3, 648 s.

2. Profil naukowy habilitantki

Dr Monika Milewska już w czasie studiów w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego zwróciła swoje zainteresowania ku badaniom w subdyscyplinie antropologii historycznej. Rozszerzyła je później o badanie obyczajowości politycznej, a konkretnie więziennictwa, któremu poświęciła pracę magisterską *Więzienia paryskie czasu Terroru Wielkiej Rewolucji Francuskiej (1792-1794)*, ukończoną pod kierunkiem znawcy epoki prof. Jana Baszkiewicza. Pogłębiała zainteresowania antropologiczne w Szkole Nauk

Społecznych przy Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, gdzie uczestniczyła m.in. w seminariach prof. Marii Janion. W trakcie tych studiów ukończyła w ramach stypendium specjalizację w paryskiej L'École des hautes études en sciences sociales (EHESS) pod kierunkiem wybitnej badaczki Rewolucji Francuskiej prof. Mony Ouzouf. W trakcie studiów w SNS IFiS pozyskała podstawy warsztatu antropologicznego i znajomość teorii współczesnej humanistyki. W oparciu o nie napisała i obroniła pracę doktorską *Terror Wielkiej Rewolucji Francuskiej jako doświadczenie traumatyczne*, której promotorem był prof. dr Jan Baszkiewicz. Praca ta stała się podstawą publikacji książkowej z pogranicza antropologii i historii *Ocet i łzy. Terror Wielkiej Rewolucji Francuskiej jako doświadczenie traumatyczne* wydanej w 2002, a później w 2018 r. (zob. Omówienie innych prac stanowiących tło głównego osiągnięcia). – Pracując w Zakładzie Badań nad Religią IFiS PAN (od 2002 r.) skierowała swoje zainteresowania – zgodnie z trendami ówczesnej polskiej antropologii – ku religijnym, sakralnym i mitycznym aspektom władzy, skupiając się jednocześnie na problematyce cielesnej jej percepcji (trauma, ból). Poszerzyła je potem o badania mitów władzy i kultu jednostki tworzących się w historii, studiując tę problematykę również w trakcie stypendium realizowanego w 2005 r. pod kierunkiem prof. Emilia Gentile, uznanego w świecie nauki badacza problematyki sakralizacji władzy na rzymskiej La Sapienza. Rezultatem tych studiów były liczne artykuły oraz książka *Bogowie u władzy Od Aleksandra Wielkiego do Kim Dzong Ila. Antropologiczne studium mitów boskiego władcy (*2010), (zob. Omówienie innych prac stanowiących tło głównego osiągnięcia). – Rozpocząwszy pracę w Zakładzie Etnologii Instytutu Archeologii Uniwersytetu Gdańskiego poświęciła się badaniom folklorystycznym i badaniom sprzężeń folkloru z kulturą popularną. Pracowała na kierunku kulturoznawstwo w Pomorskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej w Gdyni, czego rezultatem jest grupa artykułów (zob. Omówienie innych prac stanowiących tło głównego osiągnięcia). – Pracy badawczej habilitantki towarzyszyła zawsze intensywna działalność popularyzatorska i twórcza (pisarska i poetycka). Godne uznania są jej prace redakcyjne i przekładowe. – Ostatecznie habilitantka włączyła do swojego warsztatu badawczego antropologię jedzenia, tzw. *food studies*. Przedmiotem swoich badań uczyniła jedzenie w PRL. Wyniknęło z tego podsumowywanie zbieranych przez lata doświadczeń i materiałów dotyczących PRL, badanie literatury przedmiotu, kwerendy archiwalne i biblioteczne, organizacja badań tzw. wywołanych. Ich rezultatem jest główne osiągnięcie przedstawiane w przewodzie habilitacyjnym.

3. dane naukometryczne, jak sumaryczny współczynnik Impact Factor, sumaryczna punktacja ministerialna, liczba cytowań oraz indeks Hirscha, którymi legitymuje się kandydat na dzień wszczęcia postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego, z podaniem również danych współczynników po uzyskaniu ostatniego awansu naukowego:

1. Impact Factor (w dziedzinach i dyscyplinach, w których parametr ten jest powszechnie używany jako wskaźnik naukometryczny) – 0.
2. Liczba cytowań publikacji wnioskodawcy, z oddzielnym uwzględnieniem autocytowań.

Liczba cytowań publikacji według bazy Web of Science - 1 cytowanie (0 autocytowań);
Liczba cytowań publikacji według bazy Scopus - 1 cytowanie (0 autocytowań);

Liczba cytowań publikacji według bazy Google Scholar - 52 cytowania (4 autocytowania).

3. Indeks Hirscha.

Indeks Hirscha według bazy Google Scholar wynosi 3.

4. Liczba publikacji w Bazie Wiedzy UG – 101.
5. Sumaryczna punktacja MNiSW - 599.
6. Dyscyplina naukowa: nauki o kulturze i religii – 100 % N.

4. informacja o liczbie publikacji naukowych, monografii, rozdziałów w monografiach autorstwa lub współautorstwa kandydata, z podaniem również danych informacji po uzyskaniu ostatniego awansu naukowego;

Po uzyskaniu stopnia doktora w 2000 r. habilitantka opublikowała 3 obszerne monografie samodzielne, 19 rozdziałów w monografiach zbiorowych oraz 26 artykułów naukowych.

5. informacja o najważniejszych czasopismach, w ramach których kandydat publikował swoje prace naukowe

Najważniejsze czasopisma, w których publikowała to: „Etnografia Polska", „Poznańskie Studia Slawistyczne", „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa",„Kronos", „Journal of Urban Ethnology", "Przegląd Polityczny", „Kultura i Historia", „Twórczość", "Zeszyty Literackie", „Dialog", „Przegląd Polityczny", „Kwartalnik Filmowy". To czasopisma odpowiadające rozwijanym kierunkom badań habilitantki. Nikła obecność w dorobku recenzowanych artykułów naukowych i prac w czasopismach międzynarodowych.

6. ocena wskazanego przez kandydata osiągnięcia naukowego, w tym, czy stanowi ono znaczący wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej

Główne osiągnięcie w postępowaniu habilitacyjnym to zwieńczenie wielodyscyplinarnych historyczno-antropologicznych, etnograficznych, religioznawczych i innych jeszcze w prezentacji poszczególnych elementów pracy postępowań (wyróżniające dzisiejsze nauki o kulturze i religii) i odniesienie ich do problematyki jedzenia, żywienia, zaopatrzenia, dystrybucji jako przeniknętych ideologią głoszoną w czasach PRL.

Praca ta jest pierwszą tak szeroko zakrojoną publikacją na ten temat. Wpisuje się w żywo rozwijające się badania rzeczywistości PRL, znaczone przez takie nazwiska jak S. Bednarek, A. Dudek, W. Łysiak, A. Fuszara, M. Głowiński, I. Jarosińska, D. Jarosz, M. Pasztor, J. Kurczewski, P. Osęka, B. Urbankowski, Z. Zblewski i in., a specjalnie w badania jedzenia, rozwijane we Francji i związane ze stanowiskami takich badaczy jak Pierre Bourdieu, Ferdinand Braudel, Jean Louis Flandrin (francuska szkoła kulturowa historii kuchni), a w Polsce przez B. Brzostka, M. Mazurek, J. Kochanowskiego, K. Kosińskiego, A. Zawistowskiego, M. Jastrząba i in. Już stworzenie pomostu między tymi liniami badań w Polsce i za granicą określić można jako znaczne humanistyczne osiągnięcie.

Nie tylko bibliografia pracy jest niezwykle obszerna. W pracy korzysta się z ogromnej ilości różnorodnych źródeł (pochodzących z wszelkiego rodzaju archiwów, instytucji, prasy, tekstów kultury (m.in. architektonicznych, jakimi są choćby tytułowa „ślepa kuchnia" czy przepisy kulinarne, akty prawne, pamiętniki, dzienniki), tekstów kultury mówionej jak dowcipy, powiedzenia, sformułowania. Zawiera bogaty materiał ilustracyjny. Posługuje się

też źródłami tzw. wywołanymi, czyli rezultatami wywiadów, przeprowadzonych przez studentów gdańskiej etnologii pod kierunkiem habilitantki.

Praca opublikowana jako książka składa się z 15 rozdziałów.

We Wstępie autorka przedstawia ramy tematyczne: punkt wyjścia w tematyce produkcji żywności, jej dystrybucji, przejście do przedstawiania konkretów życia jednostek w jego związanym z żywieniem aspekcie, omawia ideologię związaną z jedzeniem, próby tworzenia nowych świątecznych tradycji oraz historyczno-polityczne znaczenie jedzenia (i głodu).

Rozdział pierwszy wprowadza w politykę rolną okresu PRL (reforma rolna, dostawy obowiązkowe, przymusowa kolektywizacja, zmienne losy sektora prywatnego w PRL). – Rozdział drugi to rekonstrukcja ideologicznej transformacji tradycyjnych świąt dożynkowych z zamysłem kreowania *sacrum* nowej świeckiej władzy. – Rozdział trzeci poświęcony jest tematowi tzw. sektora prywatnego w gospodarce socjalistycznej i próbom stworzenia produkcji i dystrybucji planowej. Odsłania problematykę dylematu produktywności ekonomicznej w rzeczywistościach próbujących redukować rynek. Pokazuje także zjawiska specyficzne dla sytuacji ścierania się gospodarki typu socjalistycznego z problemem jej niewydolności i próbami jego zażegnania (handel nielegalny, bazary, przedsiębiorstwa tzw. badylarzy, firmy *joint ventures*), sklepy dla uprzywilejowanych (Pewex i inne). – Rozdział czwarty to antropologicznokulturowa analiza fenomenu „społeczeństwa kolejki", uwzględniająca obyczajowość, język, dowcipy. – Rozdział piąty traktuje o relacjach gospodarczych i gastronomicznych z krajami tzw. obozu socjalistycznego. Omawia temat eksportu do ZSRR, dostępność kuchni (restauracji i produktów) rosyjskiej, węgierskiej, bułgarskiej itd. – Rozdział szósty zawiera historię wprowadzania do PRL produktów zachodnich o otoczce ideologicznej, jak np. coca-cola. – Rozdział siódmy pokazuje oddziaływanie postulatu równości i jego „wielosieczną" dialektykę. Przedstawia temat rozdzielczości, limitów (kartki, przydziały) i przywilejów. – Rozdział ósmy prezentuje propagowane style życia realnego socjalizmu i ich media: prasą kobiecą, książki kucharskie, audycje kulinarne, a także działalność tworzonych instytucji (jak choćby Instytut Żywności i Żywienia). – Rozdział dziewiąty traktuje o placówkach zbiorowego żywienia i akcjach socjalnych w zakresie żywienia (stołówki, paczki świąteczne i in.). – Rozdział dziesiąty przedstawia sytuację kobiet w realnym socjalizmie w jej rozwoju. Analizuje wizualizujący ją architektoniczny projekt „ślepej kuchni". – Rozdział jedenasty przedstawia obyczajowość (z jej stroną gastronomiczną) świąt realnego socjalizmu, 1 maja, 22 lipca. – Rozdział dwunasty zestawia oficjalne autoporezentacje przedstawicieli władzy (z ich aspektem żywieniowym) z realnymi praktykami. – rozdział trzynasty opisuje praktyki żywieniowe stosowane wobec więźniów. – Rozdział czternasty opisuje zjawisko głodu w PRL, a także protesty głodowe, strajki i głodówki. – Rozdział piętnasty przedstawia znaczenie sytuacji żywnościowej w historii politycznej PRL z jej przełomowymi datami: 1956, 1970, 1976, 1980, 1981. – W Zakończeniu autorka interpretuje tytuł książki jako miotanie się władzy między ideologią a realiami gospodarki. A ono kończy się otwarciem na świat.

Praca zestawia ogrom materiału i dostarcza wielu „rozpoznań", które z pewnością zainspirują badania. Również te powstałe w reakcji krytycznej na jej podejście do tematu i treści. Oto kilka obserwacji krytycznych do dyskusji. Podejście do tematu w pracy jest z góry i na sposób monolityczny negatywne. Omawiając rzeczywistość, którą nie sposób ocenić inaczej niż negatywnie, wskazując na jej absurdy, patologie i samozaprzeczenia, przytłacza jej charakterystyczną różnorodność i to, że z trudem można ją było podporządkować autorytaryzmowi (i że bywało w niej niekiedy, wywrotowo, całkiem

smacznie, pierwsze nasuwające się wspomnienie to Klub PAN w Pałacu Staszica w latach osiemdziesiątych). Nie pojawiają się w dostatecznej mierze zjawiska, które w ideologizowanej rzeczywistości powstawały na jej obrzeżach i których przezwyciężający pozytywny potencjał trwa niekiedy do dziś (praktyki spółdzielcze „Społem", kontynuowane w PRL, wzornictwo przemysłowe związane z żywieniem, wciąż cenione, upowszechniająca wiedzę działalność instytutów żywienia i in.). I nie chodzi tu o nostalgię za PRL, ale o „niejednoczesność" rozwoju historycznego, jego „porowatość" (Walter Benjamin), autonomię rzeczy w „szczelinach bycia" (Siegfried Kracauer), o niepoddającą się ideologizacji podmiotowość wspólnoty w trudnym i do dziś nie zakończonym poszukiwaniu swej tożsamości

Nie zawsze sarkastyczny ton bardzo sprawnej językowo (i językowo poprawnej i starannej) książki, znakomicie korzystającej z powstałych w PRL formacji językowych, jest odpowiedni wobec rzeczywistości o rysach nie tylko gogolowskich czy Barei (choć przeważnie było blisko).

W stosunku do przedstawianej rzeczywistości żywieniowej odpowiednia byłaby silniejsza historyzacja. Kwestia żywienia, głodu, zaopatrzenia ma inny kontekst w czasach tuż po wojnie – i ciekawie byłoby ją ująć w perspektywie europejskiej –, i inny w latach sześćdziesiątych, a potem siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Z refleksji nad rezultatami pracy wyłania się podstawowe pytanie dzisiejszego świata: czy możliwa jest produkcja i dystrybucja żywności zdana nie tylko na kierujący się maksymalnym zyskiem rynek? Jakie byłyby antropologiczne uwarunkowania takiej produkcji kierowanej – przynajmniej do pewnego stopnia – przez wartości wspólnotowe i ekologiczne? To pilne pytanie, które z tej pracy m.in. wynika.

7. Omówienie innych prac stanowiących tło głównego osiągnięcia

Książka *Ocet i łzy. Terror Wielkiej Rewolucji Francuskiej jako doświadczenie traumatyczne* wydawnictwo słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2018 (wyd. drugie), 308 s. poświęcona jest zjawisku gwałtów i przemocy w trakcie Rewolucji Francuskiej i jego doświadczaniu, reagowaniu na nie w trakcie zdarzeń i potem, próbom ich rozumowego ujmowania i ich oddziaływania przez pamięć, a także „powrotach".

Przedstawione zjawisko terroru obejmuje okres począwszy od zdobycia Bastylii przez obalenie monarchii 10 sierpnia 1792 r., masakry więźniów podejrzanych o sprzyjanie nadciągającym pod Paryż wojskom koalicji (Austria, Prusy, Sabaudia, potem Rosja, Szwecja, Hiszpania), egzekucję króla, instytucjonalizację Terroru pod znakiem gilotyny po aresztowanie i stracenie Robespierre'a 9 termidora (27 lipca) 1794 r. otwarcie więzień, odwet na jakobinach i długoletnie rozrachunki z terrorem i jego skutkami.

Jako momenty kluczowe podaje autorka m.in. dekret o podejrzanych (17 września 1793), zawieszenie wszelkiego poczucia bezpieczeństwa, rozrost więzień, upowszechnienie donosicielstwa, sądzenie podejrzanych w sumarycznych procesach, przypadkowość oskarżeń, skazań i straceń po wszystkich stronach wydarzeń.

Książka jest obszerna, składa się z 13 rozdziałów: 1. Terror jako sacrum 2. Terror jako przebój sezonu 3. Maski 4. O krwi i jej rewolucyjnych metamorfozach 5. Zmartwychwstanie 6. Cmentarze Terroru 7. Życie ze śmiercią 8. Zmartwychwstanie 9. Wina 10. Katharsis 11. Terror jako doświadczenie krańcowe 12. Święto Wolności 13. Epilog, czyli wielkie zdumienie.

Tekst książki wypełniając zadanie uchwycenia i przekazania traumatyczności czyni to niezwykle sprawnie i skutecznie: przepełniony jest prezentacjami zdarzeń, faktów, przedmiotów, osób, okoliczności, a mają one charakter słowny, wizualny, dotykowy, węchowy. Wdzierają się one niemal realnie w obszar percepcji czytelnika i żywo oddziałują na nią. Prezentacje charakteryzuje najwyższa intensywność, ekspresywność, hiperboliczność, zderzanie planów rzeczywistości, są one niejako rewią szokujących bezrozumnych potworności, opatrzoną szokującymi sformułowaniami („święta gilotyna") i krótkimi, zbliżonymi do sarkastycznych komentarzami, wykraczającymi wszakże w swej krańcowości poza definicję tej figury.

Tekst powołuje się na obszerną wielodyscyplinarną literaturę przedmiotu, m.in. na prace autorów takich jak J. Baszkiewicz, B. Baczko, M. Foucault, J.-P- Roux, R. Girard, C. Lukas („którego rozważania kontynuuje", s. 260), wyczerpując niemal bibliografię tematu. Trudno jednak dopatrzyć się w nim stanowiska krytycznego wobec ujęć przywoływanych autorów albo dyskusji z nimi. W tekście brak też autorefleksji metodologicznej, prób określenia własnego postępowania. Brak także perspektywy historycznej (wojna koalicji, zwłaszcza Prus i Austrii przeciwko rewolucyjnej Francji), kontekstualizacji, niezbędnej dla choćby częściowego rozjaśnienia zjawiska terroru. – Tekst stanowi napisaną wartkim stylem „rewię" rzeczywistości czasów terroru, mieszającą różne ich wątki. Pozostawiającą dojmujące obezwładniające wrażenie obłędu, diametralnie odmienne od przekazywanego przez myślicieli takich jak Johann Gottfried Herder ujmujących historię jako realizację kultury czyli „drugiej natury człowieka (*Ideen zur Philosophie der Geschichte*, 1784-1791) czy Stanisław Brzozowski spodziewający się rychłego nadejścia czasów, „w których sprawy kultury będą najważniejsze" (*Kultura i życie*, 1907). – W Epilogu autorka omawia reakcje na potworność terroru i wymienia wśród nich: milczenie, rozszarpywanie ran, nasłuchiwanie głosów zmarłych, bagatelizację, uznawanie za bicz Boży. Pisze o „ranie" terroru, otwierającej się w różnych czasach i miejscach, o powtarzaniu jego, można by powiedzieć (choć autorka nie używa tego określenia) kodu. Tuż potem (s. 253) autorka formułuje „zdumienia" wobec opisywanego fenomenu, a są nimi:

– pojawienie się potworności przemocy w wysoko ucywilizowanym narodzie, za jaki uchodził naród francuski

– wystąpienie jej na zakończenie niejako i w negacji „wieku świateł" (pogłębionej analizy tego „zdumienia" dokonują Th. Adorno i M. Horkheimer w *Dialektyce Oświecenia* z 1944 r.)

– współistnienie z przemocą (zob. życie teatralne i towarzyskie w Paryżu czasu terroru, figura Miłoszowej karuzeli pod murem getta).

Autorka konstatuje, że opisywanie przez nią rany odsłoniło „zmaganie z kilkoma prawdami o człowieku" (s. 256). Dodajmy: zmaganie się z samounicestwianiem człowieczeństwa w odbieraniu innym życia – tak dziś powszechnego, codziennego, w wojnach, karze śmierci, w ginących w każdej chwili migrantach, głodzie na świecie.

Ton zakończenia pracy jest ogłuszająco bezradny. Ale w jego odbiorze rodzi się apel o kontynuację zmagań o prawdę o człowieku – i to należy uznać za niekwestionowane, zawdzięczane szczególnemu antropologicznohistorycznemu podejściu – osiągnięcie tej pracy.

Książka *Bogowie u władzy Od Aleksandra Wielkiego do Kim Dzong Ila. Antropologiczne studium mitów boskiego władcy* wydawnictwo słowo/obraz terytoria, Gdańsk, 2010, 320 s., traktuje o fenomenie sakralizacji polityki i zawiera galerię władców sprawujących

niepodzielnie rządy na przestrzeni wieków. W dziesięciu rozdziałach autorka przedstawia mity otaczające boskich władców i ich przemiany, wzajemne odwołania i powroty. Galeria władców i ich mitologii obejmuje Aleksandra Wielkiego, Juliusza Cezara, Kaligulę, Napoleona, Mussoliniego, Hitlera, Ceausescu i Kim Jong Ila. Autorka powołuje się na takich badaczy sakralizacji polityki jak Eric Voegelin, Marc Bloch, Ernst Kantorowicz, Raymond Aron, Roger Callois, Leszek Kołakowski, Bronisław Baczko, Marcin Kula, Michał Głowiński, Emilio Gentile. I również tu, podobnie jak w książce o Rewolucji Francuskiej, nie dyskutuje ich koncepcji. A galeria władców i wytworów ich *hybris* władających wizjami świata różnych środowisk, pozbawiona rekonstrukcji historycznej i genealogicznej, pokazuje niewystarczalność ujęcia w wąskim znaczeniu antropologicznego. I oparcia na micie w ujęciu w przeważającej mierze (co charakterystyczne dla polskich badań kulturoznawczych), eliadowskim. Pożądane byłoby uwzględnienie w tej książce rozważań na temat tak licznych od XIX wieku koncepcji mitu i dyskusji nad nimi (czasy Goethego, J. Bachofen, A. Rosenberg, W. Benjamin, Th. Adorno, R. Barthes). Bez nich nie można zapytać o to, które aspekty mitu przyczyniają się do jego paraliżującego myślenie oddziaływania, a które za związek z sensem. Trudno też postawić pytanie o to, w jakich okolicznościach zamiera komunikacja i krytyczne poszukiwanie form współżycia (w rozwinięciu koncepcji imaginariów społecznych Baczki właśnie i Charlesa Taylora) we wspólnotach i między nimi i jak powstaje pustka, zarządzana obezwładniającymi mitami albo, dziś, technikami cyfrowymi lub estetykami nieokreślonych „wzniosłości". Na podjęcie zasługiwałby temat postaci przewodnich tak ważnych w retoryce starożytnej (*vir bonus*), w filozofii Hegla i Thomasa Carlyle (autorka wskazuje na nich) i w filozofii i socjologii początku zeszłego wieku (*Leitfiguren* Maxa Webera). Był to temat podejmowany w latach 30. w Niemczech, ale nie rozpoznany dostatecznie, czego tragiczne skutki świat mógł poznać przez urzeczywistnioną postać *Führera* (co świadczy o jakże realnym znaczeniu „rozpoznań" humanistyki). – Niewątpliwą zasługą książki jest pokazanie na przykładach (Putin), jak współcześnie kult władców zasilany jest przez popkulturę: "Gdy padły totalitarne mury, a świat stał się globalną wioską, kult jednostki musiał szukać nowych form i środków wyrazu. Jego sojusznikiem stała się popkultura", s.272. – Autorka określa swoją książkę jako „rozrachunek i ostrzeżenie" przed wciąż nieopanowaną skłonnością w naturze ludzkiej do lepienia glinianych bogów". Podejmuje je czasach kryzysu demokracji i zaniku uprawiania kultury jako określania wspólnego horyzontu sensu, który mógłby być przeżywany czy realizowany we wciąż doskonalonych procesach określania sposobów współżycia. W czasach populizmu kulturowego i politycznego opartego na żonglowaniu impulsami, wyrażającymi się klikaniem (również na wyborach), zagrożenie wyrodnieniem władzy staje się coraz większe. Książka jest skuteczną przed nim przestrogą.

Habilitantka przedstawia 36 tekstów rozdziałów publikowanych w monografiach zbiorowych i artykułów drukowanych przeważnie w czasopismach naukowych, wśród których znajdują się m.in. „Etnografia Polska", „Poznańskie Studia Slawistyczne", „Konteksty. Polska sztuka Ludowa",„Kronos", "Przegląd Polityczny", „Kultura i Historia", „Kultura i Społeczeństwo", "Zeszyty Literackie". Teksty są bardzo zróżnicowane co do swojego charakteru. Są to przede wszystkim interpretacje prac klasyków filozofii kultury i historyków: wśród nich Mircei Eliadego, Bronisława Baczki oraz prezentacje problematyki odmienności w czasach rewolucji Francuskiej i problematyki zaufania i nieufności. Drugi zespół tekstów to eseje antropologicznokulturowe i historyczne poświęcone postaciom władców autorytarnych (ich zbiór przedstawia omówiona powyżej książka), mitów, symboli i relikwii w społecznościach zlaicyzowanych (m.in. owoc mango w Chinach epoki Mao); udziału kultury popularnej w konstruowaniu postaci autorytarnych; kulturze jedzenia (od utopii wspólnych posiłków czasów Rewolucji Francuskiej – autorka podkreśla w swoich

pracach linię od utopii po jej rozpadanie się – po opisy sytuacji żywieniowej w PRL). Kolejny zespół tekstów to refleksje na temat zjawisk kultury współczesnej osadzone w antropologii kulturowej (kołysanki). I ostatni wreszcie to sceny z rzeczywistości stanu wojennego i autorefleksje twórcze (tworzenie słuchowisk i innych tekstów kultury).

Artykuły interpretacyjne dostarczają cennego tła do książki o Rewolucji Francuskiej, dostarczają elementów do „konstelacyjnego" ujęcia fenomenu rewolucji, które pożądane byłyby w książce, oraz pozwalają na rozpoznanie założeń autorki. Chodzi tu zarówno o negatywizm historyczny Eliadego, jak i zawarte w pracach Baczki (m.in. *Jak wyjść z Terroru. Termidor a Rewolucja*, 2005) niezwykle cenne stwierdzenia dotyczące relacji czas - historia-rewolucja (*Rewolucja chce w krótkim czasie osiągnąć cele nieograniczone sprawiedliwość, szczęście, równość... Żaden projekt nie jest dość radykalny, by nie popaść w podejrzenie o moderatyzm. Rewolucja w jej szalonym tempie.... Z dnia na dzień w miarę radykalizacji zmienia ona swych przyjaciół i wrogów...Rewolucja tratuje swoje zdobycze.... Masakry stanowią część kultury rewolucji.... Nie posiada scenariusza.... Tak zresztą jak cała historia, zmierzająca w nieznanym kierunku*).

W artykułach interpretacyjnych autorka posługuje się neutralnym naukowym stylem humanistyki. Teksty kreślące sylwetki władców autorytarnych są często silnie obrazowe, pełne szyderczych bon motów i sarkazmów, coraz bardziej nasycając się emocjonalnością (którą zresztą autorka identyfikuje jako element tworzonych przez siebie słuchowisk), uprawiając niejako retorykę „odstraszania", która budząc pytania i motywację poszukiwań odpowiedzi, niekiedy przeszkadza w ujęciu problemu i próbach jego rozwiązania. W „scenach" z przeszłości (stan wojenny), mimo uwzględniania ankiet, przeważa wizja, którą określiłabym jako osobistą i mityzującą (w sensie: "unieruchomiającą"). Artykuły o kołysankach, muzyce i pisaniu pokazują wrażliwość estetyczną i twórczą autorki.

Udzielenie odpowiedzi na pytania, które pojawiają się w pracach habilitantki, wymagałoby „przeorania" humanistyki z ich punktu widzenia. Punktu widzenia dopełnionego niezbywalną perspektywą pytania o Dobro, która w naszych czasach zniknęła, i o to jak mu „sprzyjać" (*dilligitur* Ewangelii św. Jana). To nastawienie „osuszałoby" źródła przemocy pochodzące z braku udziału w horyzoncie Dobra, z egoizmu i zła właściwych skończonemu charakterowi egzystencji ujętej w jej nieotwartej nadzieją na Dobro daności. To zadanie niezwykle pilne, zwłaszcza w obliczu dzisiejszego stanu świata. Do natychmiastowego podjęcia i bezustannego kontynuowania. Wskazuje na nie papież w swoich encyklikach skierowanych przecież nie tylko do katolików, lecz do całego świata, wskazywał na nie Kant choćby w swym zwięzłym projekcie *Zum ewigen Frieden* (1795). Próbowałam (bez sukcesu) wskazywać na niezbywalność tego kierunku myślenia w humanistyce w moich pracach o filozofii nadziei, dialogu i polilogu, które pozwalam sobie wymienić ze względu na korzyści, które płynąć mogą z dialogu naukowego, pozwalam sobie wymienić (*Człowiek znaczy nadzieja*, 1991, *Kultura jako rozmowa*, 2020).

8. informacja o spełnieniu przez kandydata kryterium dotyczącego wykazania się istotną aktywnością naukową lub artystyczną;

Habilitantka wykazywała się aktywnością w różnych ośrodkach naukowych, począwszy od Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie studiowała i uzyskała doktorat przez środowisko IFiS PAN, gdzie była doktorantką, a potem pracowała, L'École des hautes études en sciences sociales (EHESS) w Paryżu, American Academy w Rzymie (stypendium A. Mellona), środowisko La Sapienza w Rzymie, Pomorską Wyższą Szkołę Humanistyczną w Gdyni i wreszcie środowisko Instytutu Antropologii Uniwersytetu Gdańskiego. Uczestniczyła w 28 konferencjach, w tym konferencjach zagranicznych

(Oxford, Wilno, Paryż), w środowiskach badawczych właściwych dla rozwijanych kierunków badań.

9. informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych i popularyzujących naukę kandydata do stopnia doktora habilitowanego

Dr Monika Milewska współpracowała z Warszawską Szkołą Humanistyczną im. B. Prusa jako recenzent zewnętrzny prac licencjackich. Od 2009 r. prowadzi zajęcia dydaktyczne na Uniwersytecie Gdańskim (antropologia kulturowa, antropologia historii, etnologia ludów nadmorskich i in.). Prowadziła seminarium licencjackie i wypromowała 26 licencjatów z etnologii.
W latach 2002-2006 pełniła funkcję sekretarza Rady Naukowej IFiS PAN. W okresie zatrudnienia na Uniwersytecie Gdańskim była m.in. opiekunem roku na etnologii, członkiem Rady Instytutu Archeologii (jako przedstawiciel Zakładu Etnologii), Wydziałowej Komisji Wyborczej, Komisji Rekrutacyjnej na Etnologii oraz Zespołu ds. Jakości Kształcenia i Zespołu ds. Promocji Kierunku w Zakładzie Etnologii i Antropologii Kulturowej. Jest instytutowym koordynatorem Programu Erasmus+.
Jest członkiem Stowarzyszenia Pisarzy Polskich. Organizowała wiele wydarzeń o charakterze literacko-artystycznym.
Dr Milewska ma bardzo duże osiągnięcia w zakresie popularyzacji nauki. Wyróżnia tę działalność charakter literacki: jest autorką utworów przekazujących wiedzę historyczną i ekologiczną w literacki sposób.
Jest autorką wielu artykułów popularnonaukowych. Występuje w radiu i telewizji. Intensywnie wygłasza odczyty i bierze udział w debatach publicznych.

Na uwagę zasługują nagrody literackie, których dr Milewska jest laureatką, m.in. za książkę *Ślepa kuchnia. Jedzenie i ideologia w PRL*, za sztukę *Beton*, powieść *Latawiec z betonu*, słuchowisko *Podróż na księżyc*, za twórczość dla dzieci i młodzieży. Za książkę *Ocet i łzy* otrzymała nominację do Nagrody „Nike" w 2004 r.
Wielokrotnie otrzymywała stypendia, w tym krótkoterminowe zagraniczne.

Uznanie budzą liczne nagrody w konkursach poetyckich.

Konkluzja

Pracę stanowiącą główne osiągnięcie w dorobku dr Moniki Milewskiej, książkę *Ślepa kuchnia. Jedzenie i ideologia w PRL*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2021, oceniam pozytywnie i uznaję za znaczący wkład do dyscypliny nauki o kulturze i religii. To praca oryginalna, powstała w zwieńczeniu długoletnich poszukiwań warsztatowych i źródłowych i otwierająca nowe horyzonty badań .

Także pozostałe osiągnięcia (książki, artykuły), dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oceniam pozytywnie.

Wnoszę o dopuszczenie dr. Moniki Milewskiej do kolejnych etapów postępowania habilitacyjnego.

Anna Czajka-Cunico

Prof. dr hab. Anna Czajka-Cunico prof.em.UKSW

Warszawa- Genua, dn. 24 stycznia 2024 r.